

TIÊU CHUẨN HÓA ĐỐI VỚI VIỆC XÂY DỰNG VÀ PHÁT TRIỂN NỀN KINH TẾ XÃ HỘI CHỦ NGHĨA Ở NƯỚC TA

LÊ HỒNG THANH

Đặc điểm nổi bật nhất của nước ta khi bước vào thời kì quá độ tiến lên chủ nghĩa xã hội là từ một nền nông nghiệp lạc hậu, bỏ qua giai đoạn phát triển tư bản chủ nghĩa tiến thẳng lên chủ nghĩa xã hội. Đặc điểm đó đề ra cho chúng ta một yêu cầu khách quan là phải tiến hành công nghiệp hóa xã hội chủ nghĩa để tạo ra cơ sở vật chất kĩ thuật của chủ nghĩa xã hội.

Để thực hiện đường lối công nghiệp hóa xã hội chủ nghĩa, Đảng ta chủ trương phải tiến hành ba cuộc cách mạng, trong đó cách mạng kĩ thuật là then chốt, để tạo điều kiện nhanh chóng « biến nước ta từ một nước nông nghiệp lạc hậu thành một nước có công nghiệp hiện đại và nông nghiệp hiện đại » (1). Nội dung chính của cuộc cách mạng đó là « chuyển toàn bộ nền sản xuất của xã hội bằng lao động thủ công hiện nay thành nền đại sản xuất cơ khí hóa » (2).

Nhưng muốn tiến hành cơ khí hóa được thuận lợi, có hiệu quả lớn thì nền sản xuất phải tương đối ổn định, sản lượng từng loại mặt hàng phải tương đối nhiều để có thể tiến hành được chuyên môn hóa và tập trung hóa sản xuất, áp dụng được thuận lợi những biện pháp công nghệ tiên tiến, đầu tư được những trang bị, thiết bị có năng suất cao vào việc sản xuất ra những mặt hàng đó. Nhưng tình hình phổ biến hiện nay là mặt hàng luôn luôn thay đổi; qui cách, kiểu, loại rất nhiều, rất khác nhau, trong khi đó, sản lượng của từng loại, từng kiểu lại không nhiều. Tình hình đó gây rất nhiều khó khăn, trở ngại trong việc áp dụng các biện pháp công nghệ tiên tiến, các trang bị, thiết bị cơ khí, hạn chế rất nhiều việc ứng dụng kĩ thuật mới vào sản xuất.

Làm thế nào để giải quyết được mâu thuẫn đó? Làm thế nào để trong điều kiện qui mô sản xuất nhỏ bé, mặt hàng luôn thay đổi lại có thể áp dụng được những biện pháp kĩ thuật tiên tiến, vận dụng có hiệu quả nữa cơ khí, cơ khí hóa và từng phần tự động hóa quá trình sản xuất để nâng cao năng suất lao động?

Tiêu chuẩn hóa chính là một trong những biện pháp có hiệu quả nhất để giải quyết mâu thuẫn đó, nó là tiền đề không thể thiếu được của cuộc cách mạng kĩ thuật, có tác động quyết định tới năng suất lao động, thúc đẩy sản xuất tiến lên với tốc độ khẩn trương và qui mô rộng lớn. Tiến hành tiêu chuẩn hóa sẽ tạo điều kiện cơ bản để chấm dứt tình trạng sản xuất tự do tùy tiện, tình trạng mặt hàng bị xé lẻ, qui cách luôn thay đổi, cỡ kích cỡ kiểu loại hỗn tạp khiến lắp lẫn khó khăn, trở ngại cho việc thay thế, sửa chữa và sử dụng. Tiến hành tiêu chuẩn hóa tức là phải tiến hành việc xem xét những sản phẩm đã có trong sản xuất, tìm hiểu nhu cầu về sản phẩm đó đối với nền kinh tế quốc dân hiện nay và trong tương lai, tìm hiểu mối quan hệ hữu cơ giữa các sản phẩm với nhau, và trên cơ sở nghiên cứu, phân tích toàn diện các mặt sản xuất, sử dụng... đối với những sản phẩm đó mà tiến hành việc loại bỏ những kiểu loại sản phẩm đã hình thành một cách bừa bãi, ngẫu nhiên, đề ra được những dãy sản phẩm thống nhất và hợp lí nhất đối với toàn bộ nền kinh tế quốc dân.

(1) Văn kiện Đại hội Đảng lần thứ 3. Tập 1, trang 67.

(2) Lê Duẩn. « Tất cả để sản xuất, để công nghiệp hóa xã hội chủ nghĩa », Nhà xuất bản Sự thật, Hà-nội, 1962.

Mặt khác, mỗi sản phẩm, nhất là sản phẩm cơ khí, thường được tạo nên từ hàng trăm, hàng nghìn chi tiết, bộ phận khác nhau. Trong số những chi tiết, bộ phận đó, rất nhiều cái có công dụng giống nhau, có thể dùng chung cho một hoặc nhiều sản phẩm. Nhưng do tình trạng thiết kế sản xuất tùy tiện nên đã đẻ ra vô số loại, kiểu, cỡ kích khác nhau, làm cho số kiểu loại các chi tiết tăng lên rất nhiều, trong khi đó, sản lượng từng kiểu loại lại rất ít, làm cho qui mô sản xuất trở nên nhỏ bé, bị xé vụn ra. Tiêu chuẩn hóa có tác dụng thống nhất hóa các chi tiết, bộ phận đó lại. Điều đó cho phép tổ chức sản xuất hàng loạt lớn những chi tiết, bộ phận khác nhau trong những sản phẩm khác nhau, cho phép thiết kế ra những mặt hàng mới dựa trên những bộ phận và chi tiết đã thống nhất.

Kết quả là tiêu chuẩn hóa đã tạo điều kiện cơ bản để nâng cao tính hàng loạt và tính ổn định của các mặt hàng, làm cho qui mô sản xuất được mở rộng, đồng thời tạo nên những yếu tố sản xuất hàng loạt, cả trong trường hợp đối với các sản phẩm có sản lượng không nhiều. Do đó, tiêu chuẩn hóa giải quyết được mâu thuẫn cơ bản nêu ở trên, mở ra tiền đề cho việc thực hiện chuyên môn hóa và hợp tác hóa sản xuất, tạo điều kiện vô cùng thuận lợi trong việc áp dụng những biện pháp công nghệ tiên tiến, áp dụng nửa cơ khí hóa, cơ khí hóa và từng phần tự động hóa vào sản xuất góp phần thúc đẩy cuộc cách mạng kĩ thuật tiến hành được thuận lợi ở nước ta.

Bên cạnh tác dụng đối với tốc độ cơ khí hóa nền sản xuất và năng suất lao động, tiêu chuẩn hóa còn có một tác dụng rất quyết định tới việc *bảo đảm và nâng cao chất lượng sản phẩm*. Vấn đề quản lí chất lượng là một trong những chức năng về quản lí kinh tế của Nhà nước. Đảng và Chính phủ ta đã nhiều lần nhắc tới việc phải chú trọng cải tiến và nâng cao chất lượng sản phẩm. Nhưng trong những năm qua, vấn đề chất lượng chưa thật sự được quán triệt trong chỉ đạo thực hiện của các cấp. Chất lượng sản phẩm chưa được coi là một trong những chỉ tiêu hoàn thành kế hoạch. Chưa có những hình thức thưởng, phạt về việc vượt, đạt hoặc không đạt chất lượng. Hệ thống kiểm tra chất lượng hàng hóa của Nhà nước gần đây mới bước đầu xây dựng tổ chức. Các tổ chức kiểm tra ở cơ sở sản xuất thì tùy tiện, lỏng lẻo, nhiều nơi chưa có. Vấn đề cung cấp trang bị, thiết bị, vật liệu, dụng cụ đo lường thích hợp để bảo đảm chất lượng chưa được chú ý đúng mức. Vấn đề giá cả cũng chưa thể hiện được sự khích lệ sản xuất trong

trường hợp sản phẩm đạt chất lượng cao. Nhiều xí nghiệp không có chỉ tiêu chất lượng, hoặc có nhưng rất sơ sài, có nơi những chỉ tiêu đó cũng chỉ nằm trong hồ sơ, vì trong thực tế sản xuất không được chú ý đến. Tình hình này đã dẫn đến việc sản xuất tùy tiện, chất lượng sản phẩm sút kém. Mấy năm trước đây, Hội đồng Chính phủ đã có nghị quyết về chống buông lỏng quản lí kinh tế, quản lí kĩ thuật. Hội nghị chuyên đề về chất lượng sản phẩm do Thủ tướng tổ chức vào cuối tháng 3 năm nay đã đề ra nhiều biện pháp tích cực để ổn định và nâng cao chất lượng sản phẩm. Chúng ta tin tưởng rằng, những vấn đề nêu ở trên sẽ dần dần được khắc phục. Nhưng những vấn đề đó chỉ được khắc phục tốt khi chúng ta có cơ sở để đánh giá đúng đắn và thống nhất về chất lượng sản phẩm. Cơ sở đó chính là tiêu chuẩn. Muốn đánh giá một sản phẩm nào đó đạt hay không đạt yêu cầu về chất lượng, phải căn cứ vào những chỉ tiêu chất lượng đã được xác định trong tiêu chuẩn về sản phẩm đó. Tiêu chuẩn hóa là cơ sở để định ra những «mốc» chất lượng. Các tiêu chuẩn khi được xây dựng nên đều căn cứ vào mục đích, yêu cầu của tiêu dùng, vào khả năng trình độ của sản xuất để xác định các chỉ tiêu chất lượng cho từng loại sản phẩm. Đồng thời, tiêu chuẩn còn qui định cả nguyên liệu, vật liệu, phương pháp kiểm tra chất lượng sản phẩm, cách thức bao gói, vận chuyển, bảo quản sản phẩm; nhờ đó mà bảo đảm cho sản phẩm giữ được một trình độ chất lượng nhất định phù hợp với trình độ kinh tế, khoa học kĩ thuật của xã hội trong từng giai đoạn nhất định.

Cùng với việc qui định ra chất lượng sản phẩm, tiêu chuẩn hóa còn góp phần vào việc nâng cao từng bước chất lượng của sản phẩm lên. Đó là vì tiêu chuẩn kĩ thuật là tổng hợp kết quả của công tác nghiên cứu khoa học và kinh nghiệm thực tế sản xuất, là kết quả của quá trình nghiên cứu vận dụng kĩ thuật tiên tiến trong nước và nước ngoài vào sản xuất. Trong quá trình xây dựng tiêu chuẩn, nhiều chỉ tiêu chất lượng sẽ được đề ra nghiên cứu để nâng cao, đồng thời cũng phát hiện những nhược điểm của sản phẩm về mặt chất lượng mà tìm biện pháp khắc phục. Mặt khác, trình độ khoa học kĩ thuật và sản xuất không đứng yên một chỗ mà luôn luôn phát triển. Tới một giai đoạn nào đó, các chỉ tiêu sẽ được soát xét lại để điều chỉnh, cải tiến một số chỉ tiêu đã lạc hậu, đưa thêm vào những chỉ tiêu tiên tiến, do đó mà nâng cao dần từng bước chất lượng của mặt hàng lên.

Chỉ có trên cơ sở những chỉ tiêu chất lượng

của mặt hàng đã được qui định trong tiêu chuẩn mới có thể tiến hành hợp lý việc phân cấp chất lượng sản phẩm một cách đúng đắn, mới có thể tiến hành thuận lợi việc giao kế hoạch theo chỉ tiêu chất lượng và đánh giá việc hoàn thành kế hoạch theo chỉ tiêu chất lượng một cách có cơ sở vững chắc. Việc đó tạo cơ sở hợp lý và chính xác cho việc thưởng năng suất. Trong phong trào thi đua xã hội chủ nghĩa, từng xí nghiệp cũng như từng đội sản xuất, từng công nhân, đều cố gắng phấn đấu mở rộng diện hàng tốt, thu hẹp hàng thứ phẩm, ngăn chặn phế phẩm, do đó mà phải cải tiến kỹ thuật, hợp lý hóa tổ chức sản xuất. Đó chính là cơ sở để nâng cao không ngừng chất lượng sản phẩm. Mặt khác, nhờ có việc phân cấp sản phẩm thì mới có cơ sở để qui định giá cả cho thích hợp. Chế độ giá cả được qui định hợp lý sẽ có tác dụng khích lệ người sản xuất trong việc nâng cao chất lượng sản phẩm. Tất cả những điều đó làm cho tiêu chuẩn hóa trở thành một công cụ hiệu nghiệm của Nhà nước để quản lý chất lượng sản phẩm, khống chế chất lượng đó theo những yêu cầu nhất định và từng bước nâng cao chất lượng sản phẩm lên cho phù hợp với sự phát triển của kinh tế và khoa học kỹ thuật.

Trên cơ sở nâng cao năng suất lao động, nâng cao chất lượng sản phẩm, việc áp dụng tiêu chuẩn hóa vào sản xuất còn có tác dụng trong việc tiết kiệm nguyên liệu, nhiên liệu, vật liệu và lao động. Nhờ có tiêu chuẩn qui định thống nhất qui cách sản phẩm cùng với những loại nguyên liệu, nhiên liệu, vật liệu thích ứng để làm ra sản phẩm đó, mà việc sử dụng kim loại, nhiên liệu, năng lượng v.v.... được tốt hơn, hợp lý hơn, tránh được tình trạng sử dụng nguyên liệu, vật liệu không đúng với chức năng sử dụng của sản phẩm, gây ra lãng phí. Bản thân việc bảo đảm chất lượng sản phẩm theo tiêu chuẩn cũng đã có tác dụng lớn trong việc tiết kiệm vật tư, vì mặt hàng càng tốt thì giá trị sử dụng càng cao và thời gian sử dụng càng lâu. Cũng nhờ có các tiêu chuẩn về qui cách và chất lượng của sản phẩm mà rút ngắn được thời gian tính toán, thiết kế, đơn giản hóa được các thủ tục ký kết hợp đồng, tránh được những tranh cãi, hiểu lầm do không có tiêu chuẩn gây ra, do đó mà tiết kiệm được rất nhiều thời gian, công sức lao động.

Tác dụng của tiêu chuẩn hóa còn thể hiện ở chỗ nó góp phần tích cực vào việc chỉ đạo nền sản xuất phát triển một cách toàn diện, nó bảo đảm nguyên tắc lãnh đạo tập trung, thống nhất của trung ương và tính chủ động, sáng

tạo của địa phương, tạo điều kiện cho sự phân công hợp lý và sự phối hợp nhịp nhàng giữa các ngành trung ương, giữa trung ương với địa phương, giữa các địa phương với nhau. Tiến hành tiêu chuẩn hóa hiện nay là một nhu cầu rất cấp thiết của việc chỉ đạo nền kinh tế. Nhu cầu đó ngày càng cao vì nền kinh tế của ta không ngừng phát triển với tốc độ nhanh. Số lượng mặt hàng sẽ ngày càng nhiều, càng phức tạp, nếu không kịp thời tiêu chuẩn hóa thì sau này chúng ta phải chịu một hậu quả vô cùng nghiêm trọng do tình trạng tùy tiện trong việc qui định qui cách và chất lượng các mặt hàng gây ra. Hậu quả đó không những chỉ xảy ra đối với những mặt hàng sản xuất trong nước mà còn cả với những mặt hàng chúng ta sẽ nhập ở ngoài vào (nhất là đối với những thiết bị dùng trong sản xuất). Đối với những mặt hàng này, nếu không có hướng xác định trước về qui cách kiểu loại thì sẽ gây nên một tình trạng hết sức rối ren sau này, kiểu loại sẽ đẻ ra rất nhiều, tình trạng không đồng bộ sẽ phát triển, những khó khăn trong việc sử dụng, bảo quản, sửa chữa, thay thế phụ tùng sẽ rất lớn. Việc tiến hành tiêu chuẩn hóa không những chỉ áp dụng cho những mặt hàng đã có trong sản xuất, sử dụng (riêng điều này cũng đã mang một ý nghĩa hết sức to lớn rồi), mà còn cho những mặt hàng sẽ sản xuất và sử dụng trong tương lai. Với nhiệm vụ đó, tác dụng chỉ đạo nền sản xuất về phương hướng kỹ thuật của tiêu chuẩn hóa càng phải được nâng cao, vai trò của tiêu chuẩn hóa trong việc phát triển nền kinh tế càng lớn.

Một phương hướng quan trọng trong quá trình công nghiệp hóa xã hội chủ nghĩa ở nước ta là bên cạnh việc phát triển công nghiệp trung ương, chúng ta phải đồng thời đẩy mạnh phát triển công nghiệp địa phương. Việc phát triển công nghiệp địa phương bên cạnh nền công nghiệp trung ương đòi hỏi phải thực hiện tốt sự phân công hợp lý giữa các địa phương, giữa công nghiệp trung ương với công nghiệp địa phương, giữa quốc doanh và hợp tác xã dựa trên cơ sở thống nhất chỉ đạo về kỹ thuật mà đạt được hiệu quả kinh tế cao nhất. Nghị quyết của Bộ Chính trị Trung ương Đảng ngày 17-9-1964 về tình hình, nhiệm vụ, phương hướng, chính sách phát triển công nghiệp địa phương có nói: « Mỗi tỉnh có những điều kiện khác nhau, cho nên cần có sự phân công thích hợp giữa các tỉnh hoặc giữa các vùng. Có những mặt hàng không nhất thiết tỉnh nào cũng sản xuất. Mỗi tỉnh cần lợi dụng những khả năng

sản xuất của các tỉnh lân cận, đồng thời phối hợp và giúp đỡ công nghiệp địa phương tỉnh bạn phát triển tốt». Việc phân công chuyên môn hóa và hợp tác hóa sản xuất nói trên đề ra yêu cầu cấp thiết phải tiến hành tiêu chuẩn hóa sớm. Nếu đề tùy tiện trong sản xuất thì những mối quan hệ trên sẽ trở nên phức tạp, không phối hợp được nhịp nhàng với nhau, gây tác hại lớn. Sự lãnh đạo tập trung thống nhất của Trung ương không những thể hiện ở sự phân công sản xuất giữa khu vực kinh tế trung ương và kinh tế địa phương, và chỉ phối kế hoạch phát triển kinh tế giữa hai khu vực đó, mà còn thể hiện sự chỉ phối của trung ương về mặt quản lý kỹ thuật thông qua tiêu chuẩn hóa để tạo điều kiện cho sự phân công hợp lý và sự phối hợp nhịp nhàng giữa các ngành công nghiệp trung ương, giữa công nghiệp trung ương với địa phương và giữa các địa phương với nhau.

Chính vì ý nghĩa quan trọng của tiêu chuẩn hóa đối với việc phát triển nền kinh tế của nước ta mà Đảng và Chính phủ đã quan tâm tới vấn đề này từ sớm. Trong Báo cáo chính trị của Ban chấp hành trung ương Đảng ở Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ 3 có nói đến việc phải « nghiên cứu áp dụng những tiêu chuẩn, qui phạm và qui trình kỹ thuật của các nước vào điều kiện nước ta, tiến tới xây dựng cho ta một hệ thống các tiêu chuẩn, qui phạm và qui trình kỹ thuật thích hợp ». Nghị quyết của Hội nghị Trung ương Đảng lần thứ 3 đã nhắc tới việc cần phải: « xây dựng một số tiêu chuẩn nhà nước như tiêu chuẩn về nguyên liệu, vật liệu, về chế tạo cơ khí... ». Nghị quyết của Hội nghị Trung ương Đảng lần thứ 7 cũng đã đề ra việc phải « sớm nghiên cứu và ban hành các chính sách, các tiêu chuẩn và qui phạm kỹ thuật của Nhà nước, thực hiện từng bước tiêu chuẩn hóa, qui cách hóa... ».

Tháng 4-1962, Chính phủ đã quyết định thành lập Viện Đo lường và Tiêu chuẩn thuộc Ủy ban Khoa học Nhà nước để giúp Nhà nước trong việc chỉ đạo công tác tiêu chuẩn hóa một cách toàn diện. Tháng 8-1963, Hội đồng Chính phủ ra Nghị định số 123-CP ban hành « Điều lệ tạm thời về việc nghiên cứu, xây dựng, xét duyệt, ban hành và quản lý các

tiêu chuẩn kỹ thuật của sản phẩm công nghiệp, nông nghiệp ». Đó là cơ sở pháp lý đặt nền tảng cho việc phát triển công tác tiêu chuẩn hóa ở nước ta từ đó về sau.

Trong 10 năm qua, công tác tiêu chuẩn hóa đã bước đầu được xây dựng và phát triển. Tuy số tiêu chuẩn ban hành còn quá ít, thời gian áp dụng chưa nhiều, nhưng thực tế của 10 năm qua cho thấy là ngay trong những điều kiện khó khăn, tiêu chuẩn hóa vẫn thể hiện được tính ưu việt của nó, là cơ sở để thúc đẩy sản xuất phát triển.

Tuy nhiên, so với yêu cầu của sự nghiệp xây dựng xã hội chủ nghĩa ở nước ta thì tình hình phát triển tiêu chuẩn hóa như vậy là quá chậm chạp. Với tốc độ như những năm qua, rõ ràng những hoạt động tiêu chuẩn hóa còn xa mới đáp ứng được yêu cầu ngày càng cao của nhiệm vụ xây dựng và phát triển kinh tế. Hội nghị tổng kết 10 năm công tác tiêu chuẩn hóa ở nước ta do Ủy ban Khoa học và Kỹ thuật Nhà nước tổ chức trong tháng IV năm 1972 đã đề ra một loạt biện pháp quan trọng nhằm tăng cường và đẩy mạnh hoạt động tiêu chuẩn hóa, trước hết là những biện pháp về nhận thức tư tưởng và về tổ chức, để nhanh chóng biến tiêu chuẩn hóa thành một đòn bẩy thực sự trong việc xây dựng và phát triển nền kinh tế xã hội chủ nghĩa ở nước ta. Tại hội nghị này, Thủ tướng Phạm Văn Đồng đã chỉ rõ:

« Nếu ta làm công tác tiêu chuẩn hóa tốt và nhanh thì đó chính là một biện pháp lớn để tiến lên sản xuất lớn, sản xuất cơ khí hóa, sản xuất hàng loạt, và đẩy toàn bộ nền kinh tế quốc dân phát triển với tốc độ rất nhanh ».

Trong tình hình vừa sản xuất, vừa chiến đấu hiện nay, công tác tiêu chuẩn hóa cần được tăng cường và phát triển để tạo điều kiện nhanh chóng đưa nền sản xuất đi vào ổn định. Chúng ta còn phải nỗ lực phấn đấu rất nhiều mới có thể phát huy được hết những tác dụng tích cực của tiêu chuẩn hóa và làm cho nó trở thành một công cụ quan trọng để xây dựng và phát triển nền kinh tế trong giai đoạn có chiến tranh hiện nay cũng như trong các giai đoạn phát triển sau này.